

ӘОЖ 371.385

ЖЕТКІНШЕКТЕРДІҢ КІТАП ОҚУ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҚТАРЫ

Орынбасар Меруерт Бекбосынқызы

meruertorynbasar2003@gmail.com

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ Әлеуметтік ғылымдар факультеті. Педагогика және психология Білім беру бағытының 2 курс студенті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан
Ғылыми жетекшісі – п.ғ.к., профессор м.а. Албытова Назымгүл Пышақбайқызы

Жеткіншектердің кітап оқуға қызығушылығын қалыптастыру жаңартылған білім мазмұны бойынша оқушылардың өмірге қажетті дағыларын қалыптастыру мақсаттарынан туындайды.

Түрлі анықтамалықтарда және педагогикалық-психологиялық әдибеттерде «қызығушылық» ұғымына берілген анықтамалар мынадай мазмұнды береді:

«Қызығушылық - бір нәрсе туралы жағдайға қарай білуге құмарлық, дүниедегі заттар мен құбылыстарды танып-білуге бағытталған адамның жеке ерекшеліктерінің бір көрінісі. Адамның іс-әрекетіне, көзқарасы мен талғамына, мұрат-мүддесіне байланысты қызығушылықтары әр түрлі болады. Қызығушылық тұрақты қасиетке айналғанда ғана адам өз іс-әрекетінен жақсы нәтиже шығара алады» [1;2;3].

Қызығушылық мазмұны мен бағытына қарай:

- материалдық,
- қоғамдық,
- саяси,
- кәсіптік,
- танымдық,
- эстетикалық болып сараланады.

• **Материалдық қызығушылық** - адамның өмірлік қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін белгілі бір мөлшердегі материалдық игіліктермен, белгілі мөлшердегі құралдармен еңбек арқылы өзін қамтамасыз етуге ұмтылуынан көрінеді.

• **Қоғамдық қызығушылық** - бұл мемлекеттің немесе оның институттарының іс-әрекеттері адамдардың қажеттіліктерін немесе қолайлылығын қорғауға және қорғауға бағытталуы керек дегенді білдіретін саясаттанудың тұжырымдамасы.

• **Саяси қызығушылық** - белгілі бір саяси субъектілердің мақсаттарының жиынтығын қамтиды, олардың пайда болуы субъективті немесе объективті қажеттіліктерге байланысты және оны жүзеге асыру саясат немесе мемлекеттік басқару саласындағы әрекеттер тізбегін дәйекті түрде жүзеге асыруды көздейді.

• **Кәсіби қызығушылықтар** - адамның өзі айналысатын саланы барынша және барынша терең білуге ұмтылысы деп аталады. Адамға кәсіби қызығушылықтың болуы қызметкердің дамуына ықпал етуі мүмкін. Әсіресе, егер адамның мүдделері оның бейімділігімен сәйкес келсе. Яғни – белгілі бір салада даму мүмкіндігі.

• **Когнитивті қызығушылық** - нақтылықты қоршаған заттар мен құбылыстарға жеке тұлғаның таңдамалы назар аударуы. Бұл бағдар үнемі білімге, жаңа, неғұрлым толық және терең білімге ұмтылумен сипатталады. Танымдық қызығушылықты жүйелі түрде нығайту және дамыту оқуға деген оң көзқарастың негізіне айналады.

• **Эстетикалық қызығушылық** - жеке тұлғаның эстетикалық іс-әрекетке, шындық пен өнер туындыларының эстетикалық дамуына бағытталуы.

Жасөспірім кезеңінде жеткіншектердің қызығушылықтарының сан алуандығы аса назар аудартады. Көптеген қызығушылықтар жеткіншектерде өз хоббиінің қалыптасуына әсер етеді. Сонымен қатар осы жастағылардың қызығушылығы – әртүрлі объектілерге белсенді әрі тез ауысуымен, олардың мінез-құлқының өзгермелі болуымен сипатталады. Жасөспірімдердің қызығушылығы Е.С.Бутакова бойынша төменде көрсетілген кестедегідей топтастырылған (кесте-1):

Спорттық қызығушылығы	Жасөспірімдердің барлық қызығушылықтары арасында спорттық немесе басқа да спорттық іс-шаралар бірінші орынға шықты. Ұжымдық немесе жеке, бәсекеге қабілетті немесе жай ғана көңіл көтеру үшін болсын, жасөспірімнің спортқа деген қызығушылығы көптеген артықшылықтар береді.
Компьютерлік қызығушылығы	Мәтіндік хат жазу, теледидар көру, әлеуметтік желі және бейне ойындарды жасөспірімдердің компьютерлік хоббиі деп санауға болады. Бұл әрқашан байланыста болғысы келетін жасөспірімдер үшін тамаша хобби. Әрине, тым көп технология жақсы емес, әсіресе ол отбасылық уақытты немесе мектептегі жұмысты үзген кезде. Дегенмен, технологияны пайдалану жасөспірімді негізгі коммуникациялар, жұмыс және жалпы өмір үшін технологияға сүйенетін қоғамға дайындауға көмектеседі.
Шығармашылық қызығушылығы	Шығармашылық әрекеттер жасөспірімге өзін көрсетуге көмектеседі, бұл өте пайдалы болуы мүмкін. Бақытымызға орай, шығармашылық белсенділік үшін көптеген мүмкіндіктер бар, соның ішінде мектеп клубтары мен бағдарламалары, жеке сабақтар және қоғамдық топтар. Жасөспірімге әр түрлі шығармашылық әрекеттерді сынауға көмектесіңіз өйткені шығармашылық, шығармашыл тұлға болып қалыптасуыны ықпал етеді.

<p>Кітап оқу қызығушылығы</p>	<p>Кітап оқу жеткіншектер үшін үлкен тәрбиелік әсері зор. Кітап кейде рухани өмірімізге нәр беретін бірден-бір моральдық тірекке айналған. Кітап оқу терең рухани және ой еңбегіне айналады, өйткені автордың ойын түсіну үшін кейде жасөспірім жазушы суреттеген сюжетке «ауыстырып», оны өзінше сезінуі, кейде тіпті салыстыруы қажет.</p>
<p>Зияткерлік қызығушылығы</p>	<p>Зияткерлік ересектік жасөспірімнің бір нәрсені білуге және шын мәнінде білуге ұмтылуынан көрінеді. Мектеп бағдарламасының шеңберінен шығатын жаңа білімге деген қажеттілік, өз бетінше өзін-өзі тәрбиелеу арқылы қанағаттандырылады. Ересектік сезімі жасөспірімнің адамдарға және әлемге қатысты жаңа өмірлік ұстанымын білдіреді, оның әлеуметтік қызметінің нақты бағыты мен мазмұнын, жаңа ұмтылыстар, тәжірибелер, аффективті реакциялар жүйесін анықтайды. Баланың жасөспірімдік кезеңге енуі өзіндік сананың дамуындағы сапалық ауысумен сипатталады, оның ерекшелігі жасөспірімдерде басқа адамдардан айырмашылығы, өзін дәл иеленетін тұлға ретінде тану қабілеті мен қажеттілігінің пайда болуы болып табылады.</p>

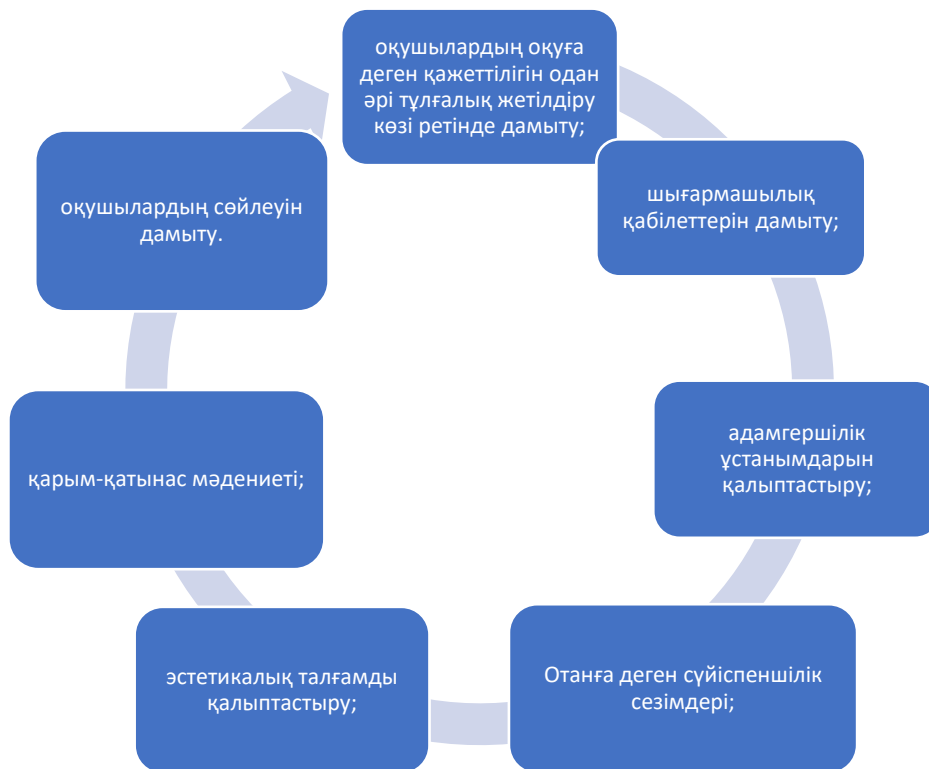
(Кесте-1) Е.С.Бутакова бойынша жасөспірімдердің қызығушылығын топтастыру

Ғалым жасөспірімнің таңдаған қызығушылығы олардың сенімділігін арттыруға, бос уақытты тиімді пайдалануға және қиындықтардың алдын алуға көмектесетіндігінің себептерін жан-жақты түсіндіреді. Сондықтан да жасөспірімді оның жеке басына сәйкес келетін хобби табуға қолдау жасауға шақырады [4].

Осы қызығушылықтарды негізге ала отырып жеткіншектердің кітапқа қызығушылығын қарастырайық.

И.В. Шаповаленко кітап оқудың жеткіншектер үшін үлкен тәрбиелік әсері болатындығына тоқталған. Кітап рухани өмірге нәр беретін бірден-бір моральдық тірек. Бірақ бұл құндылықтар әдебиеттен оқырманның жан дүниесіне автоматты түрде енбейді – адамгершілік сенімдер бірте-бірте қалыптасады. Сондықтан балалық және жасөспірімдік шақта кітап оқуға оғ мотив тудырып отыру нәтижелі болады. Дәл осы жаста педагогтер оқушының түрлі шығармалар үлгілері бойынша кітапқа деген сүйіспеншілігін оятып, көркем сөздің адамгершілік әлеуетін сезіне білуге баули алады. Тіл және әдебиеттік оқу сабақтарында балалар тек тыңдауды ғана емес, сонымен қатар авторды естуді, яғни мәтінді оның бейнелі сипатын сезіне отырып қабылдауды үйренеді. Кітап оқу терең рухани және ой еңбегіне айналады, өйткені автордың ойын түсіну үшін кейде жасөспірім жазушы суреттеген сюжетке «ауысып», оны өзінше сезінуі, кейде тіпті өз тәжірибесімен салыстыруы қажет. Әдебиет қаһармандарының іс-әрекетіне баға бере отырып, оқушылар көбінесе олардың орнына өздерін қояды, осылайша ненің жақсы, ненің жақсы, ненің жаман екендігі туралы өзіндік ой-пікірлерін қалыптастырады, мінез-құлық нормалары мен адамгершілік нормалары туралы түсініктерін арттырады, бұл оның адамгершілік идеялары жеке тұлғасының негізіне айналады [7].

Ал, В.М.Бигеза кітап оқу жеткіншектердің төмендегідей қабілеттерін қалыптастыратындығын бөліп көрсетеді (сызба-1) [6]:

(Сызба-1) В.М.Бигеза бойынша кітап оқу және жеткіншектердің қабілеттерінің дамуы

Жасөспірімдік кезеңде дамудың ерекшеліктері мен заңдылықтарын Л.С. Выготский, И.А.Зимняя, Г.Б.Бейсенбекова, Р.А.Молдабаева және т.б зерттеген. Л.С.Выготский жасөспірімдердің қызығушылықтары проблемасын қарастырып, ескі қызығушылықтардың күйреуі мен жойылуы және жаңалықтардың пайда болуы жүретіндіктен, оны осы жастағы психикалық дамудың бүкіл проблемасының кілті деп санады.

Л.С. Выготский жасөспірім қызығушылықтарының бірнеше негізгі топтарын сипаттады, оларды басымдықтар деп атады.

Бұл «шығандаған өзімілдік басымдылығы»- жасөспірімнің өз тұлғасына деген қызығушылығы;

«алыстық басымдығы»-жасөспірімнің жақындығы,ағымдығы, бүгінгі ауқымдардан гөрі субъективті тұрғыдан ол үшін анағұрлым құптауға тұрарлық кең-байтақ ауқымдарға ұмтылу;

«күш жігердің басымдылығы»-жасөспірімнің қыңылықта, ересек адамдарға қарсы күресте, наразылықта және басқа да жағымсыз көріністерде көрінетін қарсыласуға, еңсеруге,ерік-жігердің ширығуына құштарлығы;

«романтикалық басымдығы»- жасөспірімнің бейімділікке,тәуекелшілдікке, қызықты оқиғаларға батырлыққа ұмтылуы. Бұл жаста қиялдың дамуында елеулі өзгерістер болады:алдыңғы орынға қиялдау, армандар шығады[5,173б.].

Осыдан, Л.С.Выготскийдің қызығушылық басымдықтарының ішінде бірінші және соңғы басымдылықтары жеткіншектердің кітап оқудағы қызығушылықтарының негізін анықтауға болады. Мұндағы бірінші басымдықта өз тұлғасына деген қызығушылығы, яғни жасөспірімдердің өз хоббиін қалыптастыруы, танымындағы сан алуан қызығушылықтардың жүзеге асуын көрсетеді. Ал романтикалық қызығушылықтар, кітап оқуда, жеткіншектердің кітап оқу арқылы өзінің рухани әлемінде елеулі әсерін байқаймыз. Мәселен, кітапты оқу арқылы сондағы кейіпкердің іс-әрекетін, адамгершілік, мейірімділік, батылдығын,қайсарлығын жадында сақтап өз өмірінде дұрыс іске асыра алады. Кей кезде қиын жағдайға душар болған сәтте кітаптан асқан кеңесшіні таппаймыз, шешілмейтін түйінің жауабын жай ғана кітап оқу арқылы түйінін шешіп алуға болады әрине, бұл түсіне және дұрыс ойға қорыта алуына тікелей байланысты.

Сонымен, жеткіншектердің кітап оқу қызығушылықтарын қалыптастыруда олардың түрлі объектілерге қызығушылық таныту ерекшеліктерін жан-жақты зерттеп білу бүгінгі күнгі педагогика-психология ғылымдарының өзекті мәселесі. Сондықтан жеткіншектердің жеке қызығушылықтарын негізге алып, кітап оқу қызығушылықтарын қалыптастыру арқылы өмірге қажетті дағдыларын дамыту қажет. Кітап оқу дағдысының қалыптасуы оқушының жаңартылған білім мазмұнына сәйкес кез-келген пәнді меңгеруіне негіз болып табылады. Осыдан, заманауи жеткіншектердің таным ерекшеліктерін басшылыққа алып, көлемі шағын, мазмұны терең, әсерлі кітаптар ұсыну қажеттігі туындайды.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Орысша-қазақша түсіндірме сөздік: [Педагогика](#) / О 74 Жалпы редакциясын басқарған э.ғ.д., профессор Е. Арын - Павлодар: "ЭКО" ҒӨФ. 2006. - 482 б. [ISBN 9965-808-85-6](#)
2. Психологиялық - педагогикалық сөздік : сөздік / авт.-құраст. Б.А.Молдағалиев, Л.М.Маденова, Ж.Ж.Жароллаева, Қ.Р.Кажымова. - Алматы : Арыс баспасы, 2011. - 224 б. - Әдебиеттер: б.219. - ISBN 978-601-291-009-4X.
3. Педагогика. Қазақша түсіндірме терминологиялық сөздік = Педагогика. Русский толковый терминологический словарь / жалпы редакциясын басқарған: Ш.К. Беркімбаева, А.Қ. Құсайынов; Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі, Қазақ мемлекеттік қыздар педагогика институты. - Алматы : Rond&A, 2007. - 248 б. - Библиогр.: б. 245-247. - ISBN 9965-9755-3-1.
4. Бутакова Е.С. Что интересует студентов// Библиотека.- 2005.- №4.- С. 32.
5. Жас ерекшелік психологиясы:оқулық/ Н.С.Жұбаназарова.- Алматы:Қазақ университеті,2014.-249б
6. Бигеза В.М. Научно–познавательная книга в чтении подростков /В.М. Бигеза, К.Л. Науменко // Вопросы библиографоведения и библиотековедения: межвед. сб.- М., 1990.- вып.2.- С. 123 – 130.
7. Шаповаленко И.В. Ш24 Возрастная психология (Психология развития и возрастная психология). — М.: Гардарики, 2005. — 349 с. ISBN 5-8297-0176-6